

GEZICHTEN.

Indrukken en interpretaties van een bezoek aan het 8ste Wereldkongres van Sociologie van de International Sociological Association in Toronto en de 69ste jaarvergadering van de Amerikaanse sociologische vereniging in Montréal beide in augustus 1974.

Paul ten Have

Eén van de meest opvallende dingen van een bezoek aan grote sociologische kongressen is de enorme hoeveelheid sociologische gezichten waar je mee gekonfronteerd wordt. Daar zie je ze allemaal, je luistert naar ze, je praat met ze, soms alert en geïnteresseerd, vaker gaat het toch een beetje aan je voorbij, omdat het zoveel is. Zo'n drie-eneen-half-duizend man(vrouw) per kongres van 5 of 6 dagen. Het is maar een fraktie, de gezichten die je bijblijven. Een selectie. Wouter van Rossum, Jacques van Hoof, Geert Braam, Ralph Dahrendorf, Alain Touraine, Kazuko Tsurumi, Aaron Cicourel, Paul Filmer, Robert MacKay, Thomas Bottomore, Norman Birnbouw, Peter Manning, Laurie Taylor, Roy Turner, Immanuel Schegloff, James W. Brown, John O'Neill, Harold Garfinkel, Michel Crozier, Harold Wilensky, Bennet Berger, Leonard Henny, Talcott Parsons, John Raphael Staude, Steven Lukes, José Vidal-Beneyto, Ulbo de Sitter, Albert Mok, Felix Geyer, S.M. Miller, Herbert Gans, Frank Parkin, Alvin Gouldner, S.M. Lipset, Lewis Coser, Paul Camacho, Helmut Wagner, James Heap, Monica Morris, Peter Blau, Anthony Giddens, Neil Smelser, Edward Tiriyakian, Gerhard Lenski, George Homans, William Goode, David Earl Sutherland, Robert Merton, Robert Laufer, Sherri Cavan, Eliot Freidson, Harvey Farberman, James Coleman, Walter Wallace, George Psathas, Maurice Roche, Terry Clarke, Jerry Starr, in een combinatie van chronologische en willekeurige volgorde, Sommige zie je in de verte staan praten, andere spreek je onder vier ogen, veel losse konversatie, veel geleerd optreden. De concentratie van slechte sprekers is bedroevend hoog. Veel brave maar wat onbeduidende goede bedoelers, plus een flinke scheut ijdeltuigen, toch ook gewoon aardige personen, gelukkig.

Veel

Bijna twee weken sociologie is wel wat veel. De vorm waarin je die sociologie krijgt voorgeschoteld is bovendien zelden appetijtelijk. Op het wereldkongres waren een paar plenaire bijeenkomsten waar een serie min of meer grote namen hun zegje deden over een thema. Verder waren er 'working groups', 'symposia', 'round tables', Waarin in principe aspecten van het thema nader konden worden uitgewerkt. In belangrijke mate kwam dat neer op weer een serie kleine lezinkjes, met soms meer soms minder zaal- of panel-diskussie. Daarnaast waren er bijeenkomsten van de diverse Research Committees van de I.S.A., dat zijn de permanente 'onderafdelingen' zeg maar, plus 'special sessions' en 'ad hoc groups'; allemaal bijeenkomsten los van het kongres-thema.

Ook deze bijeenkomsten werden vooral gevuld door samenvattingen of voorlezingen van 'papers' plus enige diskussie, vaak door een 'diskussant' die de boel van te voren gelezen had. De A.S.A. had dit jaar een nieuwe formule toegepast, plenaire bijeenkomsten waar twee of drie (zeer) grote namen hun visie gaven op het thema "Focus on Social Structure". Daarnaast bestaan de Annual Meetings altijd uit een groot aantal losse sessions waar meestal papers worden gelzen, plus een enkele pannel diskussie. Helaas zijn de meeste sociologen zoals ik al schreef, geen begaafde sprekers, terwijl het hun meestal slecht afgaat om hun ideeën kort samen te vatten. Er werd vaak op dreunende toon iets opgezegd, en in Toronto bleek weer eens op welke wonderlijke wijzen het Engels allemaal kan worden uitgesproken.

Tentoonstelling en markt

Zo'n kongres is enerzijds een tentoonstelling, anderzijds een markt. Mensen stellen hun prestaties ten toon, of stellen je ten minste in de gelegenheid vast te stellen waar ze zich zo ongeveer mee bezig houden. Een groot warenhuis waar je zo hier en daar een papertje of ideetje mee pikt. Persoonlijk vind ik dat toch erg stimulerend. Ik heb ne eenmaal een binding met dat vreemde vak. En hoewel ik het nut er meestal eigenlijk niet van inzie en er bovendien veel is wat me helemaal niet bevalt, interesseert het me hoe het gaat met de sociologie en zijn er dingen in die me zeer plezierig opwinden. Het marktkarakter van zo'n kongres blijft half verborgen. Het is duidelijk dat veel mensen er hun kollega's ontmoeten, wat in die kontakten wordt uitgewisseld blijft voor buitenstaanders natuurlijk meestal onbekend. Belangrijk is de gezelligheid, oude kennissen, studiegenoten, mensen die men bij vorige gelegenheden heeft ontmoet. Maar er worden ook zaakjes behartigd, baantjes gezocht, gepraat over gemeenschappelijk onderzoek en de financiering daarvan. Deze markt-aspekten zijn duidelijker bij de A.S.A. omdat het daar meer een sociale eenheid betreft, mensen die regelmatig met elkaar te maken hebben. Dan zijn er uitgevers die belangstelling voor hun produkten proberen te

wekken en sociologen die bezig zijn hun toekomstige kontrakten, of tenminste hun zichtzendingen voor het komende jaar veilig te stellen. En dan is er ook een soort politieke markt, door alle heen: tafels met pamfletten en boekjes, voorstellingen van politieke films, e.d. In Toronto aan de ene kant de kommunistische partij van Canada, aan de andere kant een Russisch vluchteling: 'Goelang Archipel bestaat ook nu'. In Montréal een tafel van de Insurgent Sociologist, trefpunt van de Radecal Caucus, en zo heeft ieder z'n eigen klub. Sommige kongresdeelnemers zijn zeer gespist op lekker eten: op beide kongressen was een gids met de lekkerste plekjes beschikbaar, terwijl een Amerikaanse kollega onbekommerd verklaarde, dat dat het meest belangrijke van zijn verblijf daar was. In Montréal bevatte de gids verder aanwijzingen waar je dope kon skoren, fietsen kon huren, gays en travestieten kon bekijken en waar je losse en willige meiden kon vinden. Die sociologen toch.

Leven

Kongressen als die in Toronto en Montréal zijn voor de deelnemers waard wat ze ervan weten te maken. Je kunt eenzaam ronddolen en al die woorden over je heen laten gaan. De gezichten om je heen blijven dan leeg en ongelezen; de anderen die hun ongekende leven leven. Je kunt ook proberen op een aktievere en gerichtere manier bepaalde dingen te bereiken. Mijn bezoek aan deze kongressen had voor mijzelf een revitaliserende bedoeling. Ik leef in omstandigheden waarin ik naar eigen smaak en idealen onvoldoende tot wetenschappelijk werk kom. Ik ben in een fase van theoretische, inhoudelijke en methodologische heroriëntatie, van zoeken kortom. Zo ben ik op zoek geweest, naar voorbeelden van relevante, redelijke zinnige en spannende sociologische aktiviteit. Ik heb nu niet het idee dat ik 'het' gevonden heb, maar wel dat ik ben opgeschoten. Ik heb me vooral beziggehouden met (ruw aangeduid) min of meer fenomenologische sociologie, ethnomethodologie, e.d. Dat interesseert me en ik heb er mijn twijfels over. Ik ben verder gekomen in mijn begrip van deze zaken; mijn mening is weer wat beter gestructureerd. Verder heb ik nog wat kruimels meegepikt van dingen die mij inhoudelijk interesseren: jeugdsociologie, deviantie e.d. En tenslotte heb ik mijn algemene sociologische ontwikkeling verstevigd, vooral via de genoemde plenaire sessions en enkele bijeenkomsten over klassieke sociologie. In de informele sfeer heb ik kontakten gelegd met diverse personene uit de fenomenologische hoek, terwijl ik met andere kollega's heb gesproken over mogelijke samenwerking in onderzoek in de toekomst. Tenslotte heb ik met diverse Nederlandse kollega's gesproken die je anders nooit ziet!

Arbeiderstaal

Enkele 'sessions' die mij in het bijzonder bij gebleven zijn zal ik proberen wat uitgebreider te beschrijven. Zo was er een session van het Research Committee Sociolinguistics gewijd aan 'Speech Act Theory, Ethnomethodology and Micro-Sociolinguistics' waarin binnen twee uur een 9-tal mensen aan bod kwamen. Wat me opviel was het hoge niveau dat de meeste bijdragen hadden. De loze vullingen die je uit beleefdheid aanhoorde waren hier afwezig. Als eerste trad op een française met de achternaam D'Unrugg (als ik het goed heb opgeschreven) die het had over de logische en linguïstische indicatoren van klasse-taal. Ze stelde dat klasse-specifieke kenmerken van taal meer met 'parole' dan met 'langue' te maken hebben. Ze had in de praktisch gebruikte taal van vooral lager geplaatsten een aantal typische figuren ontdekt die zouden dienen om spanningen in het besprokene 'op te lossen', wat vaak neerkomt op wegwerken en verbergen. Gedepriveerden hebben eerder een gekonflikteerd en spanningsvol leven. Ze zullen daarom eerder een - naar officiële normen - 'slechtere', minder glad gestructureerde taalvorm hanteren. 'Arbeiders-taal' is dus niet zozeer een kwestie van incompetentie, als wel een reflectie van een grotere afhankelijkheid, van minder mogelijkheden; het is veel meer situatie-gebonden dan men wel gedacht heeft. Tot zover deze uiteenzetting. Het is voor mij een voorbeeld van goed wetenschappelijk werk waarin een degelijke theoretische en empirische benadering maatschappelijk zeer relevante informatie oplevert. Denk aan het aanvankelijke enthousiasme en de latere teleurstellingen rond de zgn. compensatie-programma's die immers vooral op competentie-bevordering gericht waren. Hierbij sloot een later paper van een andere française, Bisseret, aan, die een algemene kritiek op de gebruikelijke analyse van klassetalen gaf. Zij betoogde o.m. dat men tot voor kort groeps- en klasse-talen te veel als geïsoleerde objecten heeft bestudeerd en te weinig in relatie tot elkaar. Ze sprak van een 'ethnocentrische de classe' in dit verband. Ideeën en kodificeringen van één juiste taal als maatstaf voor taalvarianten stamde volgens haar uit bepaalde ontwikkelingen bij de opkomst van de bourgeoisie. Zij, of een van de andere sprekers, wees ook op een onderzoeksresultaat waaruit bleek dat taal-'fouten' in gesproken taal vooral optraden bij contacten waarin een sterke sociale ongelijkheid was (zwarte getto-kinderen in contact met hun onderwijzer) maar niet in peer group-kontakten (dezelfde kinderen onder elkaar). Deze en dergelijke studies zie ik als goede voorbeelden van de mogelijkheden van verbinding van 'mikro'-gegevens met 'makro'-analyses, waardoor ze juist een hogere maatschappelijke relevantie hebben, dan afzonderlijke mikro- of makro-studies zouden hebben, naar mijn gevoel.

Konversatieanalyse

Geheel anders in dit opzicht, maar misschien niet in andere, was de bijdrage van Immanuel Schegloff, een medewerker van Harvey Sacks, getiteld 'The local repair system for conversation'. Hierin werd gewezen op het empirische feit dat mensen in hun spreken vaak 'iets herstellen', dat kan een fout zijn, een verspreking bijvoorbeeld, maar dat hoeft niet. Sacks en Schegloff houden zich met anderen al jarenlang bezig met de analyse van konversatie, eerder bijvoorbeeld met het systeem van 'turn-taking', de wisseling van sprekers. Zij proberen door de gedetailleerde analyse van op de band opgenomen en zorgvuldig (met alle aarzelingen, ahhs en uhhs) uitgeschreven konversatie-fragmenten de ongekende maar wel degelijk gebruikte regels op te sporen die mensen in hun alledaagse praktische handelen blijken te hanteren. Hoewel dergelijk onderzoek de praktische bruikbaarheid en de expliciete relatie met makro-verbanden, die ik daarnet nog zo roemde, totaal mist, vind ik hun onderneming toch zeer fascinerend. Dit kwam in het bijzonder voor mij naar voren toen Schegloff de volgende avond, tijdens een session van een door John O'Neill georganiseerde Ad Hoc Group 'Analysis of Natural Orders', weer optrad.

Natural Orders

Dat was me een gebeurtenis. Bij het begin een volle zaal, veel jong publiek. O'Neill zelf begon. Hij heeft een optreden dat ik het kortst al 'nichterig' kan aanduiden, vol ijdele grapjes en elegante handgebaartjes (de Albert Mol van de Sociologie?), zeer smakelijk. Hij hield een (zeer) lang verhaal over de ethnomethodologie als beweging, waarin Garfinkel als The Teacher werd aangeduid en waarin een zekere tragiek werd opgeroepen, van hem, de beweging en het image van die beweging. O'Neill deed dat niet in een eenvoudig betoog, maar in een soort spiraliserende stijl en een zowel intense als monotone voordracht. Na twintig minuten werd het een van de aanwezigen te veel, wat me leek de echtgenote van een lektor uit Rotterdam onderbrak hem met het nogal agressief gebrachte verzoek of het niet wat kon worden samengevat, bovendien zei ze, leek het een soort preek en daar kreeg ze slaap van (of woorden van ongeveer gelijke strekking). O'Neill was even van z'n stuk gebracht, maar zei toen: 'You asked me a question; my answer is no', waarna hij nog zo'n 25 minuten doorging. Daarna was het de beurt aan Garfinkel. Die sprak, ook zo'n drie kwartier, over "Discovered Topics in the Problem of Social Order". Dit was een soort aankondiging achteraf, zei hij, van waar het in de ethnomethodologie om ging. Garfinkel is een vrij gewoon uitzijnde man van zo'n 50 jaar, maar wel met pret-oogjes, vond ik. Hij begon met een zeer 'weirde' Zen story,

waarin de meester tegen de leerling zegt: "Look, you have cancer. If it didn't concern you, you wouldn't give it a second thought". Wat hij ermee bedoelde is me niet geheel duidelijk geworden; ik vermoed een soort ironische evokatie van zijn gevoel over de manier waarop over ethnomethodologie wordt gesproken en geschreven. Het gaat in de ethnomethodologie om de produktie van de orde kenmerken van natuurlijk georganiseerde praktische activiteiten. Garfinkel sprak over "the missing what" om aan te geven dat het om regels gaat die wel worden gebruikt, maar niet bewust gekend. Hij citeerde studies van Sudnow over het spelen van jazz. De bedoeling daarvan is het expliciteren van de regels die de muzikanten feitelijk hanteren bij het samen muziek maken. Sudnow zet zich af tegen Becker, uit wiens studies van muziek men van alles te weten komt behalve hoe de muzikanten nu samen muziek maken en hij noemt dit 'the Howard Becker Phenomenon'. Vervolgens hield Garfinkel een lang, maar voor mij moeilijk te volgen verhaal over het verdwijnen van 'laboratory alchemie' omdat het 'unmentionable in established terms' was. Verder wil ik nog een fraaie karakteristiek van de opdracht van de ethnomethodologie aanhalen: 'providing new eyes'.

Na deze twee zeer lange optredens kwam Schegloff voor een zeer uitgedund publiek te staan. Er ontstond toen een soort alle remmen los sfeer. Schegloff kreeg onbepaalde spreektijd en hij maakte er anderhalf uur driftig gebruik van, steeds enthousiast uitleggend, wijzend naar de uitgeschreven konversatie-transkripties op het bord of op zoek naar een voorbeeld op de band. Steeds gaat het om de specificatie van gebruikte regels. Zo blijkt er een voorkeur te bestaan voor 'self-repair' boven 'other repair', blijken er bijzondere kenmerken opgespoord te kunnen worden van 'overlap repair', etc. Het werk was nog niet af, zodat het geheel meer had van een blik in de keuken dan van een afgeronde en gesystematiseerde presentatie.

Wat opvalt bij de ethnomethodologen is het uiterst empirische van hun werkstijl; het gaat ze - afgezien van enkele programmatische opstellen - om zo precies mogelijk analyses van details van levenspraktijken. Dat komt, tussen al die wijdlopijge makro-beschouwingen en begripsanalyses, loze opvullingen en traditionele enquête-verslagen, op mij toch zeer verfrissend over. Garfinkel zei het in Montreal tijdens een bijeenkomst over de erfenis van Alfred Schutz ook zeer fraai en expliciet: je moet niet zozeer met je neus in de boeken zitten, daar staat niets nieuws in, de alledaagse leefwereld is onze enige bron van 'nieuws'.

Cicourel had in Toronto al eerder een voordracht gehouden over 'Problems of empirical research and the sociology of knowledge' die dit 'hyper-empirisme' (een term van Gurvitch,

nota bene, die ik hier op eigen initiatief toepas) goed deed uitkomen. Hij betoogde dat mensen in alles wat ze zeggen, aanwijzen, beschrijven 'editing practises' toepassen. Men krijgt als het ware nooit de volle ongecensureerde waarheid te horen. Elke presentatie is een 'idealisering'. Men moet de methoden die mensen hierbij gebruiken bestuderen, maar men kan zich daarbij ook weer niet zelf aan 'idealiserings' onttrekken. Men moet een beter zicht op de produktie van teksten zien te krijgen, aldus Cicourel, die daarbij verwees naar het werk van een aantal Europese linguïsten, o.a. T.A. van Dijk, die zich bezig houden met 'tekst gramatika'.

Vietnam

In Montreal woonde ik nog de presentatie bij van twee papers die in het bijzonder relevant leken voor de al aangestipte problematiek van mikro-studies en makro-verbanden. Het eerste heette "The Gook Syndrome: The Vietnam War As A Racial Encounter" en was van Seymour Leventman en Paul Camacho, en werd door de laatste gepresenteerd. Het poneert de stelling dat het toenemende racisme bij de G.I.'s in Vietnam een rechtstreeks gevolg is geweest van de wijze van oorlogvoeren in de verschillende fasen van de oorlog, met name de overgang van een oorlog tussen 'legers' naar een oorlog tussen een 'leger' enerzijds en een vage en ongrijpbare tegenstander aan de andere kant, bestaande uit guerilla's, 'handlangers' en de steeds meer als 'onbetrouwbaar' geziene burgerbevolking. Hieruit ontstond een sterke druk in de richting van racisme. Verder speelden de enorme frustraties en de toenemende demoralisering (drugs, fragging, zwarte handel, diefstal) een rol. Camacho bleek zelf als G.I. in Vietnam geweest te zijn en er verder met veel andere veteranen over gepraat te hebben. De emotionaliteit achter zijn werk kwam in twee zeer korte persoonlijke ontmoetingen als nauwelijks om mee te leven over, maar in de presentatie was hij heel rustig; pas bij de vragen werd hij fel.

Used Car Dealers

Het tweede paper waarop ik doelde was van Harvey E. Farberman en heette "On the Links Between Power And Crime in the American Automobile Industry" en ging over structuur-kenmerken van die bedrijfstak, met name de prijsstelling en marges voor de handel die de handelaars in tweede hands auto's dwingen om illegale praktijken uit te oefenen willen ze met hun zaakje in leven blijven. Het beleid van de grote autofabrieken genereert dus een proces waarbij illegale praktijken onvermijdelijk zijn, maar waarbij de makers van dat beleid buiten schot blijven. Farberman baseerde zijn konklusies op twee jaar participatie-onderzoek in de used car business en legde er de nadruk op dat zijn structurele diagnose door de betrokkenen niet zelf zo gehanteerd werd: zij bespraken hun eigen gedrag en dat van ande-

ren strikt in termen van individuele motivaties. Farberman is één van de twee voorzitters van de pas opgerichte Society for the Study of Symbolic Interaction (adres: 1114 Social Sciences Building, University of Minnesota, Minneapolis, Minnesota 55455) en hij leek me ook één van de meest frisse leden van die club die op mij een wat gezapige en weinig sophisticated indruk maakte. Dat van Camacho zat in een session over 'Labeling, Stigma and Racial Typing'. In beide gevallen deed een persoonlijke betrokkenheid, een onderliggende verontwaardiging en het vermogen om verbanden te leggen met makro-structuren en processen de besproken papers gunstig onderscheiden van het andere dat er geboden werd. Het is met een sympathiek perspectief als met andere: het goede en inspirerende werk is een minderheid bij het vele konventionele en plichtmatige van de doorsnee-sociologie.

Degelijk

Ik was dus eigenlijk maar zelden echt onder de indruk. Naast het enthousiasme voor veel wat ik tot nu toe besprak voelde ik in ieder geval respect voor het degelijke werk en analytisch vermogen bij de bijdragen van Engelsen als Frank Parkin in een begripsanalyse over sociale ongelijkheid in termen van strategieën van exclusion en solidarism en Anthony Giddens over een viertal mythen die de interpretatie van de klassieke sociologie in de weg zitten. Ook een paar van J.R. Staude over "Psyche and Society: Freud, Jung and Lévi-Strauss: A Comparative Historical Study" maakte zowel een degelijke als een geïnspireerde indruk. De laatste session die ik meemaakte ging over Durkheim, die nog steeds een inspirerende klassieker blijkt te zijn. Er zijn de laatste 2 jaar zes boeken over hem verschenen. Enkele van de auteurs van deze serie waren als panel aanwezig en vertelden over hun werk: Terry N. Clark, Dominick La Capra, Steve Lukes en Ernest Wallwork. Verder leverden Parsons Alpert, Coser en Smelser bijdragen uit de zaal. "Durkheim was quite mad" citeerde Lukes zijn leermeester Evans Prichart, waaraan hij toevoegde dat vrijwel alle stellige uitspraken van Durkheim 'demonstreerbaar onjuist' waren, terwijl Durkheim vrijwel elke regel van logisch redeneren zou hebben overtreden. Het inspirerende van Durkheim zou o.a. liggen in het belang van de door hem aangesneden problemen, die de fundamente van de discipline betreffen. Deze session had een vertrouwde sfeer, een plezier in het vak dat bij vele anderen ontbrak, eigenlijk. Het liep uit waardoor ik mijn laatste etensafspraak miste

Dat was het dan. Ik heb slechts enkele indrukken en hoogtepunten kunnen aangeven. Ik heb het niet over al die nauwelijks te verstane Russen gehad (wel wat documenten meegenomen voor Dick Pels), over de bibberige Parsons (totale zelfherhaling), over

de zelfingenomen nonchalance van Homans (ook al ouder, èn veel zwaarder en ronder dan ik hem me had voorgesteld), over de scherpzinnige ironie van Merton (die zijn goede relaties met zijn teacher, colleague and friend at a distance, Talcott Parsons, aanhaalde, en verderop zijn goede relaties met colleague and friend at a distance, Alvin Gouldner, waarvan hij de teacher was, met de aantekening dat dit kompleks misschien een nieuw licht kon werpen op de antropologische thesen over grootvader-zoon koalities tegen de vader), over de innemende persoonlijkheid van Eliot Freidson, over de immer nijvere ambassadeur van de aktiefilm Leonard Henny, over onze goede Irwin Deutscher (die nu met evaluatie-onderzoek bezig is), over Sherri Cavan (die niet meer over hippies schrijft, maar zojuist een artikel over Human Grooming voltooid had) en over de Phenomenological Sociology Newsletter, waarvan ik de 'Europese vertegenwoordiger' ben geworden. Zo nu heb ik er toch nog wat over gezegd.